

Avrupa'da Müslüman-Türk Algısı

Türk tarihi uzmanı İngiliz Richard Knolles, “Türklerin tarihi Hıristiyanların yıkımının tarihidir” ifadelerini kullanmıştır. 1621 tarihli “Türklerin Genel Tarihi” adlı eserinin girişinde Knolles, Türklerin dünyadaki en dehşet verici güç olduğunu kaygıyla ifade etmiştir. Ona göre dünyada Türkler kadar imrendirici ve tuhaf, ihtişamlı ve kuvvetli, tehlikeli ve korkunç bir devlet bulunmamaktadır | Yusuf KÖYLÜ*

Sekiz yüz yılı aşkın zaman önce Anadolu'ya gelen Türkler, Akdeniz'in güney ve doğu kıyılarının egemen gücü olmuşlardır. Özellikle 1071 Malazgirt savaşından sonra akın akın Anadolu'ya gelip yerleşmeye başlayan Türkmen boylarıyla birlikte Anadolu kısa sürede bir Türk yurdu haline gelmiştir. Bununla birlikte Anadolu'yu aynı zamanda bir sığrama tahtası olarak kullanan Türkler, Balkanlara geçerek buralarda egemenlik kurmuşlardır. Bu egemenlik Batı'da, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan tüm halkların Türklükle özdeşleştirilmesine de sebep olmuştur. Aynı zamanda, Avrupalılar için Türk sözcüğü Müslüman sözcüğü ile eş anlamlı olarak da kullanılmıştır. Bununla birlikte, Osmanlıların Akdeniz'in içlerine kadar ilerlemeleri, Avrupa'nın karada kuzeybatı yönünde ilerleyerek kendini yeniden tanımlamasına neden olmuştur. İşte bu bağlamda Avrupa açısından tarih boyunca ötekini temsil eden unsurlardan biri de “Müslüman Türk kimliği” olmuştur. Türk kimliği, Avrupa'nın kendi kimliğini tanımlayabilmesi, birlik ve bütünlüğüne zemin oluşturabilmesi için tehdit olarak gördüğü bir “öteki” olarak algılanmıştır. Müslüman sözcüğü ile eş anlamlı olarak kullanılan Türk kelimesi, Türk kimliğinin esas bileşeninin İslam olarak algılanmasına da yol açmıştır. Böylece Türkler ve İslam, Avrupa kimliğinin

negatif tanımlayıcıları durumuna gelmişlerdir.

Avrupa'nın Hıristiyan dinini benimsemesiyle kıtanın Hıristiyanlaşması ve Türklerin de Müslümanlaşarak Anadolu'nun büyük bölümünü egemenlikleri altına almalarının tamamlanması ile birlikte, uzun yüzyıllar boyunca devam edecek bir çatışmanın iki tarafı da ortaya çıkmış oldu. Haçlı Seferlerinden başlayarak 18. Yüzyıl sonlarına kadar devam eden uzun bir dönem ise Avrupa'da Türk ve Türkiye imajının oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹

14 ve 15. Yüzyıllarla birlikte Batı Avrupa'daki Türk imgesini her şeyden önce Osmanlıların, Balkanların büyük bir kesimi üzerinde egemenlik kurmalarıyla ve 1453'te İstanbul'u fethetmeleriyle sonuçlanan savaşlar belirlemiştir. 1453'te İstanbul'un Türklerin eline geçmesiyle birlikte, Türklerin Batıya akınlar düzenleyecekleri ve Hıristiyanlığı yok edecekleri korku ve endişesi belirmeye başlamıştır.² Oluşan bu korku ve endişe ise Türkler hakkındaki Batılı imajın meydana gelmesinde en güçlü etken olmuştur. Bu itibarla, Os-

* ASÜ, FEE, Tarih Bölümü IV. Sınıf Öğrencisi.

1 Mehmet Ali Kılıçbay, “Fakir Akranın Talihî”, Doğu Batı Düşünce Dergisi: Doğu Ne? Batı Ne? Yıl: I, Sayı 2, 1998, s.50.

2 Hediye Tuncer, 17 ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ve Danimarka İlişkileri, Ankara, Doruk Kitabevi, 1991, s.7.

manlı İmparatorluğunun gücünün süratle yayıldığı bu dönemlerde, “korkunç Türk” Hristiyan Avrupa tarafından “öcü” olarak imgeleştirilmiştir.³ Bundan sonra Türkler, Batı Avrupa’nın birçok yerinde “Türk tehlikesi” propagandası yapılarak Deccal’ın habercileri olarak dehşet uyandırıcı bir biçimde tanıtılmaya başlanmışlardır.⁴

Seyyahların eserlerinin yanı sıra, I. Haçlı Seferi esnasında Haçlı komutanları tarafından Avrupa’ya gönderilen birçok mektupta da Türkler ve dolayısıyla İslam “öteki” olarak betimlenmiştir. Avusturya/Habsburg İmparatorluğunun İstanbul’daki Büyükelçisi Ogier Ghiselinvon Busbeck tarafından 1554-1562 tarihleri arasında kaleme alınan “The Turkish Letters of Ogier Ghiselin De Busbecq” adlı eser bu çerçevede oldukça önemlidir. Eser Busbeck’in İtalya’daki öğrencisi ve daha sonra Alman İmparatorunun Portekiz’de elçisi olan Nicholas Michault’a yazdığı dört mektuptan oluşmaktadır. Mektuplar Osmanlı İmparatorluğunun 16. Yüzyıldaki genel görünümünü vermektedir.⁵ Mektuplar, olumsuz imgelemeler içerse de imgesini olumlu olarak yansıtanlar da vardır. 1554-1562 yılları arasında İstanbul’da görev yapan Busbeck kısa zamanda

Türk karakterine sevgi ve yakınlık duymuştur. Elçi, günlük yaşam içerisinde Türk halkının az konuşma ve mütevazırlıklarını övgüye değer davranış biçimi olarak değerlendirerek, Türk savaşçıların ve birliklerinin düzenliliğini de övmüştür. 16. Yüzyılda Hollanda’da “Türkler” hakkındaki ön yargıların, Hollanda’nın kendi siyasi çıkmazları bakımından sorgulandığını görüyoruz. Bu dönemde Hollandalılar İspanyollara karşı yürütmüş oldukları bağımsızlık mücadelesinde, Türkleri bir müttefik olarak algılamışlardır. Hollandalıların bu bağımsızlık mücadelesi sürecinde en sık kullandıkları sloganlardan biri “Katoliklerdense Türkler” sloganı olmuştur. Bu sloganın Hollanda’nın bağımsızlık mücadelesinde sık kullanılmasının en önemli nedenlerinden biri Osmanlı yönetiminin Hi-

ristiyan Yahudilere karşı göstermiş olduğu hoşgörüden Avrupa’nın haberdar olmasıdır. Bununla birlikte, yine de Hollanda’da Türkler hakkındaki genel algı diğer Avrupa ülkelerinden farklı olmamıştır.⁶

Dönemin İspanya imparatoru V. Carlos ise Hollanda’daki bu tutumun aksine Hristiyanlar için en kutsal savaşın Türklerle karşı verilen savaş olduğunu savunmuştur. V. Carlos 1523 yılı başlarında Sessa Dükü aracılığıyla Papa VI. Hadrianus’a sunduğu raporunda, Hristiyan dünyasını korumak için Türklerin saldırılarına karşı koymak gerektiğini söylemiş ve Bâbı-Âliye karşı savaşmak için Papalık Devletinin askeri yardımı artırmasını istemiştir. V. Carlos ayrıca, Macaristan ve

Rodos Krallarına da yardım edilmesi ve Türk saldırılarına uğrayan Napoli ve Sicilya Krallıklarının korunması için gerekli önlemlerin alınması ve İtalya kıyılarını korumak amacıyla Papa’nın kadırgalarının İspanyol kadırgalarıyla iş birliği yapmasını da önermiştir. Bu çerçevede Türk tehlikesine karşı koymak için V. Carlos ile sıkı bir iş birliği içerisinde bulunan Papa VI. Hadrianus, Türklerin Roma için gizli ama gerçek bir tehlike olduğuna inanıyordu.⁷

Bu dönemde Batılı yazarların eserlerinde Türkler akıllı ve olgun, Avrupalının zıddı olarak sunuldu. *Almanya’da, özellikle Luther’in söylemlerinde korku ve barbarlığı sembolize eden Türk kelimesi bazı dinsel şarkılarda “Tanrı’nın cezası, tanrının kurbacı ve şeytanın hizmetçisi” olarak tanımlandı. Hristiyanlar günah işledikçe Tanrı Türkler aracılığıyla onları cezalandırıyordu.*⁸ Ayrıca Türkler, bu dönemin edebiyat ve tiyatro eserlerinde “günahkârları yargılayan Tanrı cezası” olarak anılmışlardır.⁹ Martin Luther ise Türk tehdidinin Hristiyanlar üzerinde ilahi bir kamçı olduğu iddiasında bulunmuştur¹⁰. Luther ayrıca yapıtlarında İslâm’a ve Osmanlı tehlikesinin yayılmasına ilişkin pek çok

6 İ. Hakkı Kadı, “Hollanda’da Şarkiyat Araştırmaları”, Doğu Batı Dergisi, 2005, Sayı 20, s.86.

7 Paulino Toledo, “Osmanlı-İspanyol İmparatorluklarında Dünya İmparatorluğu Fikri: 16. Yüzyıl”, Pablo Maritn Asuero (ed.), İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk, İstanbul 2006, s.15-29.

8 Onur Bilge Kula, Alman Kültüründe Türk imgesi, c.II, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993, s.72-77.

9 Bozkurt Güvenç, Türk Kimliği, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996, s.299.

10 Arnold. J. Toynbee, “Osmanlı İmparatorluğunun Dünya Tarihindeki Yeri”, K. Karpat (der.), Osmanlı ve Dünya, İstanbul, 2003, s.52.

3 Kemal Karpat, Osmanlı ve Dünya, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2003, s.18.

4 Karpat, age, s.57.

5 Onur Bilge Kula, Alman Kültüründe Türk İmgesi, c.1, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992, s.31-35.

atıfta da bulunmuştur.¹¹ Her ne kadar bu dönemin aydınları Türkler hakkında genelde olumsuz yorumlarda bulunmuş olsalar da, Avrupalıların ve Hıristiyanların herhangi bir bakımdan Osmanlılardan üstün olduğunu dile getirmemişlerdir. Aksine kendilerinin zayıf, bölünmüş, düzensiz, tehdit altında ve güvensiz olduklarını söylemişlerdir. Hatta Luther'in bile, Osmanlı İmparatorluğunda keşfettiği ve kendi ülkesinde bulamadığı için acıyla belirtmek zorunda kaldığı birkaç örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden birinde, ordunun itaatkârlığı ve disiplini, Türk dindarlığı, Türk kadınlarının sadakatini ve çocukları açık yürekli yetiştiren eğitim sistemi Luther tarafından gıpta ile dile getirilmiştir.

Türk tarihi uzmanı ünlü İngiliz Richard Knolles ise "Türklerin tarihi Hıristiyanların yıkımının tarihidir" ifadelerini kullanmıştır. 1621 tarihli "Türklerin Genel Tarihi" adlı eserinin girişinde Knolles, Türklerin dünyadaki en dehşet verici güç olduğunu kaygıyla ifade etmiştir. Ona göre dünyada Türkler kadar imrendirici ve tuhaf, ihtişamlı ve kuvvetli, tehlikeli ve korkunç bir devlet bulunmamaktadır.¹²

16. yüzyılda Osmanlı Devleti, Avrupa siyasi yapısını ve ekonomisini derinden etkileyen faktörlerin başında gelmiştir¹³. Hatta 16 ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da bütünleşme tasarılarının gelişmesinde dış faktör olarak Osmanlı İmparatorluğu çok önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzyıllarda Türk tehdidi dışarıdan gelen ve Avrupayı sarsan tehlike olarak algılanmaktaydı.¹⁴ Bu dönem içerisinde de Avrupa kendini, kendi içinde değil ötekiyle ilişkisi bağlamında tanımlamıştır. Yani 16 ve 17. Yüzyıllarda Osmanlılara karşı oluşturulmuş propaganda da tehdit unsuru üzerine temellendirilen bir Avrupa fikrine rastlamak mümkündür. 1686'da Osmanlı'ya karşı savaş planı hazırlayan Rahip Coppin, Türklerle karşı savaşta Avrupa devletlerinin bir koalisyonda bir araya gelmelerini ve ortak bir kuvvet oluşturmalarını önermiştir. 1693'de büyük bir Avrupa Birliği planlarını yapan William Penn ise Türklerin de bu birlik içerisinde yer alabileceklerini fakat bunun bir şarta bağlı olduğunu, bu şartın da Türklerin

dinlerini değiştirmeleri olduğunu ifade etmiştir.¹⁵ Bu dönem içerisinde az da olsa Türklerden övgüyle bahseden seyahatnamelere rastlamak da mümkündür. Henry Blunt'un 1634 tarihli seyahatnamesi bunların en önemlilerindedir. Blunt, 1634 yılında İstanbul ve Doğu Akdeniz'e yaptığı seyahatin ardından kaleme aldığı eserinde Türkler hakkında şu görüşleri ortaya koymuştur: "Dünyamızın güney doğusunda Türklerin yönetimi altındaki bölgelerde insanların yaşamları farklıdır. Türkler yegâne modern millettir. Yeni atlımlar ve işlerde büyüktürler, onların imparatorluğu birdenbire dünyayı istilâ etmiştir". Türk imgesi özellikle de 16. Yüzyıl Fransız edebiyatında sık sık karşımıza çıkar. Bu dönem boyunca tüm yazar ve şairler, en çok da askeri ve dinsel kavramlarla, Türklerden söz ederler. Osmanlılar, korkunun yanı sıra merak ve cazibenin de odağında bulunmaktadır. Ronsard, Du Bellay, Baif, Belleau gibi şairlere göre, Osmanlı Türkü doğuludur ve baş düşman rolü için Araplar ve diğer Müslümanlarla yarışır. Bu düşman iki bakış açısıyla ele alınır. İlki, bir savaşçı olarak gösterdiği tavır ve Osmanlı devlet yönetimine özgü unsurlar, ikincisi, onu geleneksel düşman haline getiren farklı bir dinsel cemaate ait olması bakımındandır.¹⁶ 17. Yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı Devletinin 1683'teki Viyana bozgunu, Osmanlıyı Avrupa için askeri bir tehlike olmaktan çıkarmıştır. Fakat Osmanlı'nın askeri bir tehdit olmaktan çıkması bile 18 ve 19. Yüzyıllar Avrupasındaki Türk imajını değiştirmeye yetmemiştir. Bu dönemde ayrıca, 1753'te de İspanya'da Kardinal Alberoni "Testament Politique du Cardinal Jule Alberoni" adlı eserinde, Türklerle karşı Avrupa Hıristiyan birliğini oluşturma teklifinde bulunmuştur.¹⁷

Genel olarak baktığımızda tarihin akışı içerisinde Türklerin Avrupa'daki imajı olumsuzdur. Bunun sebebi ise açıktır; Osmanlı'nın başarı ile tamamladığı onlarca Avrupa seferi. Fakat bunun istisnaları da olmuştur. Daha öncede ifade edildiği gibi Osmanlıların zaman içinde askeri ve ekonomik alanda zayıflamaları, onları Avrupalıların gözünde büyük bir tehdit olmaktan uzaklaştırarak dönemin koşullarına göre zaman zaman zayıf bir düşman, zaman zaman

11 Albert Hourani, Avrupa ve Orta Doğu, (çev.A. Aydoğan), İstanbul 2001, s.27.

12 Bernard Lewis, Müslümanların Avrupa'yı Keşfi, (çev.İ. Durdu), İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2000, s.33.

13 Halil İnalçık, "Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün", Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 2, Ankara 1998, s.7.

14 Beril Dedeoğlu, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler", B. Dedeoğlu (der.), Düünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul, 2003, s.28.

15 Halil İnalçık, "Tarihte Avrupa Birliği ve Türkiye", Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 31, Ankara, 2005, s.72.

16 Edith Mazeaud-Karagiannis, "16. Yüzyıl Fransız Şiirinde Türk İmajı: Ronsard, DuBellay, Baif, Belleau", Özlem Kumrular (der.), Dünyada Türk imgesi, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s.301-309.

17 Özkan Açıköz, "Avrupa Birliği'nde Kültürel Entegrasyon ve Türkiye'nin Durumu", Stratejik Öngörü, Vol.1/1, İstanbul, 2004, s.62.

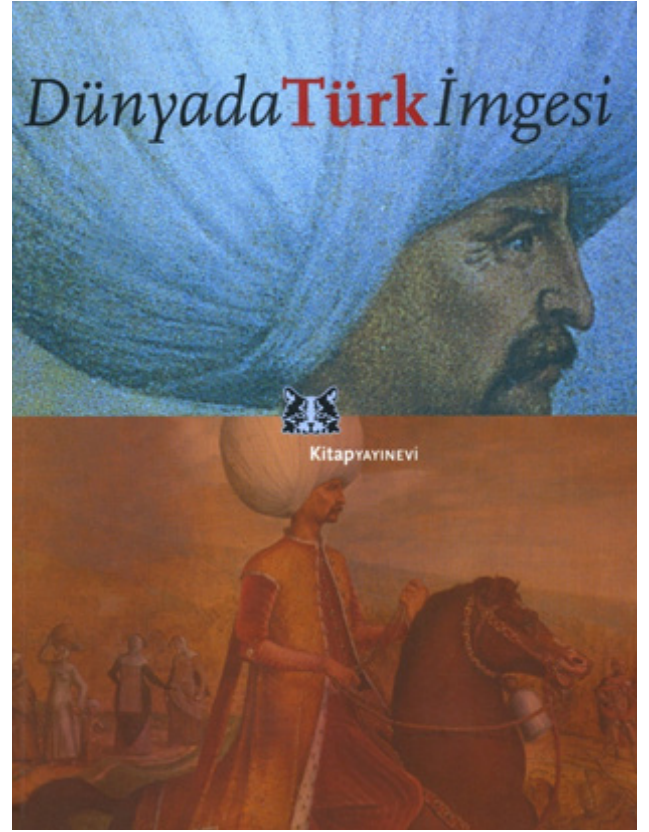
da zayıf bir müttefik olarak görülmelerine neden olmuştur. Bunun ilk örneği; Türklerin Avrupalı kimliğinin onaylanmasıyla sonuçlanan 1854 Kırım Savaşı ve sonrasında imzalanan 1856 Paris Antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte Osmanlı imparatorluğu, Avrupa devletler topluluğunun eşit bir üyesi olarak Avrupalı devletler tarafından kabul edilmiştir. Fakat gerek bu destek gerekse de imzalanan antlaşma Türkiye'nin Avrupalılığının sonsuza dek onayı anlamına gelmiyordu.¹⁸ Türklere ve Türkiye'ye karşı olumsuz algılamaların temelinde şüphesiz dinin yanında, pratikte Osmanlıların Avrupa aleyhine yayılması ve Türklerin 18. Yüzyılın sonuna kadar Avrupa'nın en önemli güçlerinden birisi olması da yatar. Türkler Avrupa'nın gördüğü en büyük tehdit olarak algılanır.¹⁹

Netice itibariyle, Türkiye'nin kimlik ve kültür değerleriyle Avrupalıların kimlik ve kültür değerlerinin farklı olması, uzlaşmaz oldukları sonucunu doğurmaz. Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa topraklarında altı asırlık hâkimiyeti olmuş ve Avrupa medeniyeti bu açıdan, Aydınlanma, Rönesans ve Reformasyon hareketlerinin dinamiklerini ve yönelimlerini önemli ölçüde Doğu ve İslam mirasına borçludurlar. Bunun ötesinde, Türkler güçlü bir tehdit unsuru olarak Avrupa'da Haçlı Seferlerinin hazırlanmasında; siyasi ve toplumsal birlikliklerin oluşmasında etkili bir rol de üstlenmiştir.²⁰

18 Hüner Tuncer, "Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1853-1878) Osmanlı'nın Kader Yılları", Ankara, Ümit Yayıncılık, 2003, s.70.

19 Meyda Yeğenoğlu, "Avrupa Kimliğinin İdeolojik Arka Planı", Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 31, Ankara 2005, s.89.

20 Hüseyin İnaç, "Avrupa Birliği Entegrasyonu Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri", Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 23, 2003, s.189.

Tanıtım yazısından; "Avrupa ülkeleri 14. yüzyılın sonlarından itibaren "Türk" sözcüğünü giderek daha çok duymaya başladılar. Ne var ki, o zaman "Türk" sözünün bugünkünden daha geniş bir anlamı vardı, dar anlamda yalnızca Osmanlı sultanının tebaasını değil, neredeyse bütün Müslümanları kapsıyordu. Osmanlıların Avrupa topraklarının içlerine giderek daha fazla nüfuz etmeleriyle yavaş yavaş "Türk" sözcüğüyle ifade edilen bir "imge" ortaya çıkmaya başladı. Akdeniz'in bir ucundan diğerine ulaşan, yolda üzerine eklenen hikâyelerle süslenen, çoğu zaman dönüşümlere uğrayan Türk imgesi 15. ve 16. yüzyılda, Giovanni Ricci'nin "Türk Saplantısı" diye adlandırdığı bir nitelik kazandı. Osmanlılar ile Avrupa devletleri arasında hem Avrupa sahnesinde, hem de daha sonraki yüzyıllarda Basra Körfezi, Umman Denizi ve Hint Okyanusu üzerinden "Dünya" sahnesinde cereyan eden olaylar, imgeler dünyasındaki çatışmayı şiddetlendirdi. Coğrafi keşiflerle başka kıtalara yayılan Avrupa uygarlığı bu çatışma içinde şekillenmiş Türk imgesini de uzaklara taşıdı. Ama madalyonun bir de öteki yüzü var. Dışarıdan Osmanlı'ya bakarken kurgulanmış bir Türk imgesinin yanı sıra bir de Osmanlıların, Osmanlı mülkünde yaşayanların bir bölümü hakkında geliştirdiği bir "Türk imgesi" söz konusuydu. İşte bu kitap Şili gibi uzak ülkelere bile ulaşan Türk imgelerini farklı perspektiflerden incelemeyi amaçlıyor. İspanyol edebiyatından Slovak edebiyatına, Osmanlı tarih yazıcılarından Batı'nın kronik yazarlarına kadar uzanan geniş bir yelpazede Türk imgesini/imgelerini ele alıyor". Ed: Ö. Kumrular, İstanbul 2005.